Peš po domačih krajih

Alma M. Karlin

Prevedla Jerneja Jezernik

1851

Alma M. Karlin

Peš po domačih krajih

POPOTNI DNEVNIKI 1934–1936

Prevedla Jerneja Jezernik

1851

Celjska Mohorjeva družba
Prva slovenska založba

„Hodila sva naprej, kot da bi bilo najlepše vreme
in najsvetlejši dan."

* * *

„Vseeno, ali je pomladni veter govoril o nastajanju
ali pa so jesenski viharji grozili z minevanjem,
vedno si prek teh svobodnih višin
hodil nekako osvobojen življenja."

Alma M. Karlin: Popotni dnevniki 1934–1936

SPREMNA BESEDA

Jerneja Jezernik

Moji mami Marjani, ki se po Alminih poteh potepa skupaj z menoj,
in atiju Zvonetu, ki v najbolj napetih trenutkih od daleč trepeta za naju …

In seveda Marju, ki me – če je zraven ali ne – spremlja na prav vseh poteh.

Med številnimi deli svetovne popotnice, pisateljice, poliglotke, ljubiteljske slikarke, etnologinje in antropologinje Alme M. Karlin (1889–1950) je kar nekaj takih, ki že dolga desetletja veljajo za izgubljene, raziskovalke in raziskovalci njenega življenja in dela pa jih večinoma brez uspeha iščemo po različnih knjižnicah, arhivih in zapuščinah v Sloveniji in tujini. Toliko večje je bilo zato veselje, ko je 1. marca 2021 v Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani prispelo pismo dr. Dorothee Wiesenberger-Zwach iz Gradca, ki so mu bili priloženi trije popotni dnevniki Alme M. Karlin z njenih potepanj po domačih krajih med letoma 1934 in 1936. Sredi osemdesetih let 20. stoletja ji jih je v svoji vinogradniški hišici v Pečovniku 44 izročila Thea Schreiber Gam(m)elin in na prvo stran pripisala, da naj jih, ko jih ne bo več potrebovala, preda v hrambo ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici. Tako so popotni dnevniki našli pot domov v Almino literarno zapuščino Ms 1872 in po njej v knjigo, ki je pred vami.

Poslano gradivo je po zapisanih besedah ge. Wiesenberger-Zwach dragoceno tako za raziskovanje življenja in dela Alme M. Karlin kot tudi za zgodovino slovenske Štajerske. Z njim pomembno zapolnimo tako biografsko kot literarno vrzel Alme M. Karlin in sklenemo krog njenih avtobiografskih besedil *Sama/Ein Mensch wird* (napisano leta 1931), *Popotni dnevniki 1–3/Wanderbücher 1–3* (napisani v letih 1934, 1935 in 1936), *Daljna ženska/Ferne Frau* (napisana leta 1945) in *Moji zgubljeni topoli/Dann gehʻ ich in den grünen Wald* (napisani v času med drugo svetovno vojno). Hkrati pa nam skozi Almine oči prinašajo tudi dragocene opise ne samo slovenske Štajerske, temveč tudi mnogih drugih slovenskih krajev in ljudi izpred slabega stoletja.

Iz popotnih dnevnikov prvič izvemo, da Alma M. Karlin kot ena največjih svetovnih popotnic med letoma 1919 in 1927 ni prepotovala le vsega sveta, temveč je kot navdušena pohodnica ter velika ljubiteljica in poznavalka narave

v tridesetih letih prejšnjega stoletja prehodila tudi skoraj vso Slovenijo, takrat še Dravsko banovino v Kraljevini Jugoslaviji. Nekaj malega pa se je potepala tudi zunaj domačih logov in odšla na večdnevne obiske k svojim prijateljem ali znancem v Salzkammergut ali pa je na primer v Opatiji, ki je v tridesetih letih prejšnjega stoletja pripadala Kraljevini Italiji, obujala spomine na otroštvo in mladost, ko v svoji stari domovini Avstro-Ogrski za prečkanje meja ni potrebovala ne prepustnice ne potnega lista.

Popotne dnevnike 1934–1936 v nemškem izvirniku sestavljajo trije tipkopisni zvezki, vsak od njih je glede na obiskani kraj ali določeno pokrajino razdeljen na posamezna poglavja. Napisani so v slogu avtoričinih svetovnih potopisov, ki primarno temeljijo na njenih osebnih doživetjih, s katerimi se lahko bralec ali bralka močno poistoveti, v njih pa najdemo tudi zgodovinske, geografske, krajevne, botanične in druge podatke. Še posebej izstopajo izvrstni opisi narave, v katerih se avtorica izkaže tudi kot izjemna poznavalka flore. V mestoma sentimentalnih, liričnih, meditativnih, poetičnih popotnih zapisih, ki imajo poleg literarne tudi dokumentarno vrednost, pohodnico in njeno popotno druščino spremljamo po okolici Celja (Stari grad, Šmarjeta, Celjska koča, Svetina, Štore, Petrovče, Griže, Liboje, Šmohor idr.), po širši celjski regiji (Laško z okolico, Rimske Toplice, Jurklošter in dolina Gračnice, Zidani Most in Kum, Šentjur, Loka pri Žusmu, Žička kartuzija, Slovenske Konjice, Dobrna, Velenje, Huda luknja, Braslovče, Žovnek, Polzela, Gora Oljka, Logarska dolina, Rogaška Slatina, Boč idr.), po Kozjanskem (Virštanj, Olimje, Kozje, Podčetrtek, Podsreda, grad Podsreda, Bistrica ob Sotli, Svete gore nad Bistrico ob Sotli, grad Pišece idr.), po Posavju (Krško z okolico, Trška gora, Leskovec, Šrajbarski turn, Brestanica, grad Rajhenburg idr.), po Dolenjski (Novo mesto idr.), Gorenjski (Tržič, Brezje, Bled, Bohinj, Vrba, Kranjska Gora, Gozd Martuljek, Vršič, dolina Vrata, Nomenj, Koprivnik, Ratitovec, Tuhinjska dolina, Kamnik idr.), po Hrvaškem Zagorju (grad Veliki Tabor, Desinić idr.), pa tudi po zahodnem Kvarnerju (Opatija, Lovran, Mošćeniška Draga, Reka idr.), ki je bil v tridesetih letih pod Kraljevino Italijo, ter po Zgornji Avstriji (Salzkammergut, Dachstein, Bad Goisern, Hallstatt idr.).

Alma M. Karlin se je po domačih krajih potepala v vseh letnih časih, na poti je bila večinoma peš, včasih tudi z vlakom ali avtobusom, kar bi jo danes zagotovo uvrstilo med zagovornike trajnostnega pohodništva z nizkim ogljičnim odtisom. Če je verjeti njeni najzvestejši sopohodnici Thei Schreiber Gam(m)elin, je bilo za Almo peturno pohajkovanje »kratek sprehod«, sedem ur hoje

»pravi pohod«, deset ur pa »izvrsten pohodniški dosežek«. Njeni pohodi izpred slabega stoletja so za današnje čase skorajda nepredstavljiva popotovanja, dolge pešpoti, in to ob skromni hrani, neprimerni obleki in slabi obutvi. Ob takrat skromnem javnem prevozu je bilo treba velik del poti včasih opraviti tudi v nemogočih vremenskih razmerah, vendar je bila narava, zlasti tišina v njej, vedno Almino najljubše zatočišče. Ne nazadnje tudi kraj, kjer se ji je utrnila marsikatera literarna misel, ki jo je pozneje predelala v pesem ali prozno besedilo. Potem ko je v naravi poskrbela za svojega duha, je na koncu pohoda okrepčala še svoje telo. Pri Henkeju v Laškem si je običajno privoščila vrček izvrstnega piva, v drugih gostilnah ali planinskih kočah pa je praviloma naročala vino, »krepčilno pijačo«. Če ga niso imeli, je bilo prekislo ali celo pomešano z vodo, je Alma znala biti do gostilničarjev in gostilničark prav pikra. Kot ljubiteljici žlahtne kapljice ji je najbolj teknil »zlati« silvanec, ki ga je pila pri svoji prijateljici in vinogradnici Alice von Susić v Virštanju.

Na svoja potepanja se je Alma M. Karlin le redko odpravila sama. Njeni najzvestejši in najbolj potrpežljivi sopotniki so bili njeni trije psi. V prvi vrsti »radost njenega srca«, pomeranec Blacky, Črnuhec, ki ga je s prvim honorarjem za svoja potopisna dela kupila že leta 1930 na Dunaju kot »izraz ljubezni na prvi pogled« in ki ga je, kot kažejo zapisi, imela od vseh živih bitij najraje. Potem je leta 1935 za čisto kratek čas v njeno življenje vstopila Iti, »izjemna lepotica«, po pasmi malteška, ki zaradi svoje gosposkosti ni nikoli stopila na tačke in sta jo morali Alma in Thea vedno nositi na rokah. Tretji, ki jo je spremljal na njenih popotovanjih, pa je bil grifon Joki, »dvorni norec«. Ni bil »ne lep ne pameten«, ni rad ubogal in imel naj bi »strašansko razvit čut za erotiko«. Še posebej je izstopala njegova »nezvestoba«, zato ga je njegova gospodarica želela ničkolikokrat prodati, a si je na koncu vedno premislila. Vsi trije psi v popotnih dnevnikih nastopajo kot glavni ali stranski junaki, s čimer avtorica izpričuje svojo veliko navezanost na živali.

Od človeških sopotnikov in sopotnic v Alminem prvem popotnem dnevniku izstopa Rübezahl, Ludwig Scheu, dobri »gorski duh« in velik ljubitelj narave, drugače vodja Mestne plinarne Celje pa tudi dejaven član celjskega gasilskega društva. V drugem in tretjem popotnem dnevniku pa v ospredje stopa Almina življenjska sopotnica in »sestra po duši« Thea Schreiber Gam(m)elin (1906–1988). Alma zanjo (ljubeče) uporablja tudi izraze veliki pes, Hunki, nordijska princesa, princesa z Baltika, tudi Cerberus ali Kerber, v grški mitologiji troglavi pes, ki pazi, da ne bi kakšna umrla duša zbežala iz pekla in da ne bi vanj vstopila kaka živa duša. Od drugih gostij, prijateljic, znank, ki jih je

Alma ob njihovem obisku vedno peljala na kak daljši pohod po celjski regiji, so bile na primer še slikarka iz Južnoafriške republike po imenu Južna Afrika, pa finska novinarka Anne Marie Kraatz (1899–1981), ki je z nahrbtnikom peš s Finske pripotovala k Almi v Celje in leta 1934 pri njej ostala devet mesecev, ali pa Emmy Kleisner iz Brna, leta 1936 nekaj časa tudi »novinka« v tako imenovanem Sončevem samostanu, ki sta ga sredi tridesetih let prejšnjega stoletja ustanovili Alma in Thea. Jasno je, da zaradi njunega asketskega načina življenja in obilice dela v njem nihče drug ni zdržal dlje časa.

Na svojih potepanjih po domačih krajih Alma M. Karlin pozornosti ne namenja le posameznim krajem, temveč tudi in predvsem ljudem, ki jih tam srečuje. Tu so številni kmetje in kmetice, ki jih videva na svojih poteh in se z njimi pogovarja po slovensko, rada prisluhne njihovim življenjskim modrostim, njihove domačije pa poleg gostoljubnosti presoja tudi po tam vladajočih higienskih razmerah. Tudi pri oskrbnikih gradov in grajskih gozdarjih ter njihovih ženah je vedno lepo sprejeta. Še bolje se ji godi med izobraženimi, iznajdljivimi, dobrodušnimi duhovniki, med katerimi najbolj izstopata olimski župnik Janez Lorbek (1897–1943), ki ga je Alma večkrat obiskala že pred svojo potjo okrog sveta, in pa krški župnik Ivan Renier (1866–1934), ki jo je v tridesetih letih do svoje smrti leta 1934 vsako leto povabil k sebi na Trško goro nad Krškim, da je lahko v majhni vili v miru ustvarjala. Pri njem je Alma napisala nekaj pesmi ter marsikatero poglavje iz (doslej še neobjavljenih) romanov *Großer Opferstein/Veliki žrtveni kamen* in *Die Nebenfrau des Nabobs/ Nabobova stranska žena*. Najvarneje in najbolj navdihujoče pa se je počutila med samostojnimi, neodvisnimi ženskami s podjetniško žilico. Med njimi izstopa njena dobra znanka in pozneje dobra prijateljica Ličika – Alice von Susić (1877–1945). Ličika je bila lastnica vinogradov v Virštanju in je v svoji vili *Sans Souci* večkrat gostila tako svetovno popotnico kot tudi njene goste.

Nekaj čisto posebnega pa so bili Almini stiki z zadnjimi in večinoma že obubožanimi plemiči na gradovih Šrajbarski turn, prej grad Thurn am Hart, in na »pravljično lepem« gradu Pišece, prej gradu Pischätz. Na Šrajbarskem turnu je Alma osebno spoznala grofico Adaschko von Lepel (1881–1956), drugo ženo Friedricha von Gagerna (1882–1947), ki je bil avstrijski pisatelj lovskih, živalskih in pustolovskih zgodb. Na gradu Pišece pa je obiskovala barona Alfreda von Buttlar-Moscona (1898–1972). Alma mu je rekla tudi Etelku in »velik idealist«. Po duši je moral biti bolj pesnik kot gospodarstvenik, saj je grad Pišece v desetih letih spravil na boben. Kot eden redkih plemenitašev je tako

dobro obvladal jezik svojega okolja, slovenskega in tudi srbohrvaškega, da je pozneje, ko ni več bival na gradu Pišece, prevedel dela nekaterih slovenskih in drugih avtorjev v nemški jezik. Z Almo sta si bila, če sodimo po zapisih v popotnih dnevnikih, zelo blizu. Tudi Alma je med svojimi bivanji na gradu Pišece marsikaj ustvarila, med drugim je tam napisala pesmi o vilah in zasnovala več poglavij svojega romana *Erdgebunden/Angel na zemlji*.

Vsi trije popotni dnevniki tvorijo zaokroženo celoto, med seboj pa se razlikujejo po raznovrstnosti popotniških ciljev, razpoloženjih ter intenzivnosti popotnih doživetij. Prvi popotni dnevnik, ki v nemškem izvirniku nosi naslov *Wanderbuch 1, Gemeinsames Wandern von Alma M. Karlin 1934*, je še posebej zanimiv zato, ker nam pokaže Almo, kot smo jo lahko doslej le redko doživeli: veselo, optimistično, zadovoljno, zaradi uspeha njenih potopisov materialno preskrbljeno in polno novih literarnih načrtov. Predvsem pa nas preseneti s svojo človeško toplino, ki je pri njej skorajda, tako piše tudi sama, nismo vajeni, v prvem popotnem dnevniku pa se nam pokaže kot topla čustvena oseba, če že ne toliko do ljudi, pa vsaj do svojega najljubšega psa Črnuhca.

Pod drugi popotni dnevnik z izvirnim naslovom *Zweites Wanderbuch* 1935 se je avtorica podpisala kot »Isolanthis«, »luč sveta«, posvetila pa ga je »Hunki«, svoji »sestri po duši«, Thei Schreiber Gam(m)elin, s katero sta si odtlej delili redke vesele, večinoma pa žalostne trenutke in številne skrbi. Alma v tem obdobju na knjižnem trgu že več let ni imela nove knjige, kar je zanjo pomenilo tragedijo, saj je vso svojo bit vezala na literarni uspeh. Doseči ga v podobnih dimenzijah kot s svojimi svetovnimi potopisi je bilo nemogoče, saj je, kot je sama zabeležila, zdaj pisala bolj duhovno obarvana dela, ki naj bi »služila človeštvu«, a jih je razumelo le malo bralcev in bralk. Zaradi neuspeha in nerazumevanja njenih del ter naraščajočih finančnih skrbi se je v njej začela vse bolj razraščati tesnoba, s katero je vse težje živela, se borila, pisala.

Tretji popotni dnevnik *Gemeinsames Wandern 1936* je po razpoloženju od vseh najbolj pesimističen, mestoma celo depresiven. Popotna doživetja po domačih krajih tako Almi kot njeni spremljevalki Thei zaradi zdaj že neobvladljive finančne stiske in drugih skrbi ne prinašajo več veliko veselja, obe sta utrujeni, izčrpani tako v fizičnem kot tudi duševnem smislu. Vzrok za marsikatero »nevihto v trebuhu« je bila tudi politična klima v nacistični Nemčiji z vse večjim Hitlerjevim vplivom. Ko je namreč leta 1936 izšel Almin roman *Isolanthis*, ki govori o potopu starodavne (mitske) civilizacije Atlantide, so bili nacionalsocialisti prepričani, da je avtorica v njem napovedala propad tretjega

rajha, zato so njene knjige izločili iz nacionalsocialističnih knjižnic . Pa tudi na sploh je kot protinacistka imela Alma vse večje težave pri izdajanju svojih del na nemškem knjižnem tržišču.

Za nekaj zanimivih nadrobnosti v tretjem popotnem dnevniku poskrbi obisk Theinih staršev v Celju, ki jima Alma pravi tudi »tast in tašča«, povsem nepričakovano pa zadnji dnevnik razreši tudi uganko o lastništvu viničarske hišice v Pečovniku 44. Domnevamo lahko, da jo je svetovna popotnica kupila s honorarjem od uspešne prodaje svojih potopisov že pred letom 1934, ko je začela pisati popotne dnevnike. Nepremičnina se ji je najverjetneje zdela dobra naložba za prihodnost, vendar se s svojo posestjo ni kaj prida ukvarjala, povzročala naj bi ji samo delo in skrbi, zato ji je celo rekla »moj žolč«. Kot kažejo prav zapisi v tretjem popotnem dnevniku, pa je hiško leta 1936 z denarjem, ki ga je podedovala po očetovi smrti, od nje odkupila Thea Schreiber Gam(m)elin, le da sprva zaradi svojega nemškega državljanstva še ni mogla vknjižiti svoje lastninske pravice.

Vse tri popotne dnevnike spremlja bogato slikovno gradivo, ki je izjemen dokument tedanjega časa ter prostora in je sestavljeno iz originalnih fotografij, ki sta jih posneli Alma in Thea, iz razglednic iz tridesetih let prejšnjega stoletja pa tudi iz solidno izdelanih Alminih rastlinskih akvarelov. Popotnim dnevnikom je za lažjo orientacijo dodan Almin (ali morda Thein?) ročno risani zemljevid potepanj po krajih, ki so izvirno zapisana še z nemškimi krajevnimi imeni iz časov habsburške monarhije, na voljo pa je tudi slovenski dvojnik. Dodano je tudi geografsko kazalo iz časa Alminih potepanj. Zanj se še posebej zahvaljujem zgodovinarki dr. Mariji Počivavšek iz Muzeja novejše zgodovine v Celju. Avtorica spremne besede sem prispevala seznam oseb, ki jih srečujemo v popotnih dnevnikih. Še posebej pa so dragocene opombe, ki sta jih strokovno obogatili Alenka Hren Medved, Marija Počivavšek in mnogi drugi informatorji ter informatorke. Vsem iskrena hvala.

Almini popotni dnevniki bodo zagotovo zanimivo branje tako za ljubitelje literature kot tudi za zgodovinarje, geografe, popotnike in seveda pohodnike ter vse ljubitelje narave. Za popularizacijo knjige smo na temo Alminih potepanj po domačih krajih celjske kulturne ustanove – nosilec projekta je Osrednja knjižnica Celje – pripravile občasno/potujočo razstavo, in sicer v soavtorstvu dr. Alenke Hren Medved (Osrednja knjižnica Celje), dr. Marije Počivavšek (Muzej novejše zgodovine Celje) in Jerneje Jezernik (prevajalka popotnih dnevnikov in avtorica spremne besede).

Tako knjiga kot razstava kar kličeta po tem, da tudi sami vzamemo pot pod noge in podoživimo ter na novo odkrijemo lepote domačih krajev. V počasnem tempu, peš, (po)doživeto, z lokalno kulinariko, tudi s kakšnim literarnim odlomkom iz Alminih popotnih dnevnikov. Hoja in literatura z roko v roki namreč že od nekdaj sodita k najlepšim in najintenzivnejšim popotniškim doživetjem. Ne verjamete?

Popotni
dnevnik
1934
Erika

Celjska koča

So prijateljstva, ki imajo korenine v skupnem uživanju v naravi, in eno takšnih je bilo tisto z Rübezahlom.[1] Tako sem ga imenovala, ker me je spremljal in varoval kot dobri gorski duh, se veselil vsakega drevesa, vsakega razgleda, pod snegom brskal za črnim telohom,[2] mi z otroškim navdušenjem pomagal iskati kostanj, mi domov potrpežljivo vlačil velikanske svežnje listja in bil celo v svojem oblačilu videti kot del zeleno rjavega gozda. Skoraj ni bilo poti, ki je ne bi skupaj prehodila, in nekatere kraje, kot Laško ali Svetino, sva obiskovala kot romarske kraje v vseh letnih časih, pri čemer naju je enako osrečilo, če je bilo pobočje posejano z zvezdastimi trobenticami ali jesenskim podleskom, če sva iskala gobe ali pa vijolice.[3]

Blacky je bil tretji v navezi in – ker se ga človeške skrbi niso dotaknile – tudi najsrečnejši. Ko sem ga namesto novega spomladanskega plašča leta 1930 kupila na Dunaju kot odraz »ljubezni na prvi pogled«, je tehtal 90 dekagramov in v sebi nosil določeno varljivo skromnost, toda komaj sva bila v stari rimski hiši, že sva zamenjala vlogi: on je bil gospodar, jaz pa pes.

Ogledoval si je in ovohaval Rübezahla, začutil njegovo globoko dobroto in s stvarčico, ki naj bi postala rep, pomahal v znamenje začetne milosti, toda z modro omejitvijo. Moške kot družbo zame je načeloma odklanjal. Do žensk je bil strpen, na otroke pa je lajal. Mirno življenje skupaj s svojo *fraui*, gospico, mu je bilo najljubše in le moji eriki[4] je odstopil majhen del svojih pravic.

Ko smo se odpravili na prvi izlet v Liboje, na prvega, odkar se je štirinožni klobčič volne polastil moje hiše in mojega srca, se je Blacky med počitkom zrinil med naju, si na obraz nadel najpredrznejši izraz in Rübezahlu s svojimi bliskajočimi se črnimi očmi od strani pomežiknil: »Na sredini sem *jaz*!«

Tako je dobil ime Deljaj.

Najpogosteje sva z Rübezahlom seveda hodila na Celjsko kočo; sredi poletja po hladnem temnem grabnu, nad katerim je grozeče visela skalna stena, hudour-

[1] Thea Schreiber Gam(m)elin je v svojih zapisih označila, da je šlo za Ludwiga Scheua, direktorja celjske Mestne plinarne, tudi zelo dejavnega člana celjskega gasilskega društva. Sicer pa je Rübezahl v nemškem ljudskem izročilu glavni gorski duh, ki živi na Krkonoših, nemško Riesengebirge, v gorovju na Češkem in na jugozahodu Poljske, v nekdanji Šleziji.

[2] *Helleborus niger*. Ime se nanaša na črno koreniko. Vsebuje strupene glikozide, včasih so jo uporabljali v ljudskem zdravilstvu.

[3] O tem, da je Rübezahl/Ludwig Scheu imel poseben odnos do narave, priča tudi notica, ki jo je leta 1936 objavil celjski časnik *Deutsche Zeitung*. Zapisal je, da je na Scheuevem vrtu iz čebulice običajne bele lilije zraslo kar sedem stebel s čudovitimi cvetovi. Ta posebna roža je bila nato razstavljena v izložbi Putanove trgovine na Prešernovi ulici.

[4] Almin prenosni pisalni stroj znamke Erika.

niški potok pa je tvoril veliko nepomembnih slapov; jeseni, ko so zoreli kostanji, čez strmo zaplato in vzdolž sončne gorske stene, mimo cvetočega vresja in grmičkov večcvetnega encijana; spomladi praviloma čez Vipoto[5] in mestni gozdni greben, od koder se je odpiral pogled na celotno Celjsko kotlino in vse gore, celo na Kamniško-Savinjske Alpe v daljavi. Kakega zgodnjepomladnega ali poznonovembrskega dne, ko še ni bilo snega, sva za »črnim mačkom« pogosto iskala lobodiko in se nato vsa prezebajoča priplazila do peči v Celjski koči.

Rübezahl je gojil, tako kot vsi gorski duhovi, posebno nagnjenje do potepanj v temi. Večinoma je s seboj v levem žepu nosil električno svetilko, vendar se je tudi že zgodilo, da sva morala v temi tipati naokoli ter se spotikati in naju je pred padcem v globino rešila čisto zadnja, napol vlažna vžigalica. Najbolje se je pri takem tavanju v temi odrezal Blacky, sladka živalca, ker je videl bolje od naju in poleg tega ni mogel daleč pasti.

Ko sva tako nekega poznojesenskega večera sestopala z mestnega gozdnega grebena na Vipoto in se slepo opotekala po gozdni vlaki, naju je doletela nesreča. Morda je na naju prežal mogočnejši gorski duh, kot je bil Rübezahl, saj nisva nič videla, tla pod mojim spremljevalcem so se spodmaknila kot čudežna preproga, in ko sva končno prišla k sebi, je moj ubogi Rübezahl obležal v globoki brazdi z zvitim palcem in bolečim gležnjem. Bala sem se že za njegovo nogo in v naglici premišljevala, kam za božjo voljo naj bi urno stekla po pomoč, toda na srečo poškodba ni bila tako resna in sva v temačni graben prispela brez nadaljnjih nezgod.

Ta sestopna pot čez Vipoto je bila sploh poglavje zase. Spolzka, polna skrivnih, dobro zakritih korenin, brez razgledov, podobna soteski, lepa ni bila niti v najboljšem vremenu, ob slabem pa je bila zastonj drsalnica, vendar sva jo z Rübezahlom vedno znova izbirala zaradi njenega zgornjega dela, od koder si imel lep razgled na vse doline in gore. Pot čez mestni gozdni greben je bila na svoj način pač edinstvena: vodila je mimo brez, ki so se svetlikale kot duhovi, in mimo iglavcev s temnimi senčnimi obrisi čez dolg, vetru izpostavljen greben. Enkrat je na bele skale Pečovnika sijal mesec, spet drugič so se za zasnežennimi vrhovi Alp grmadili krvavo rdeči oblaki ali pa se je nad laškim bazenom razgrinjala melanholična tišina. Za strmim, mogočnim pobočjem Maliča si slutil Šmohor, videl luči rudnikov v Rečiški dolini, gledal na osvetljeno Celje na severu. Vseeno, ali je pomladni veter govoril o nastajanju ali pa so jesenski viharji grozili z minevanjem, je človek prek teh svobodnih višin vedno hodil

[5] 532 m.

nekako osvobojen življenja. Luči v dolini so lahko delovale uspavajoče ali poživljajoče – pod šelestečimi brezami si pač hodil kot v snu …

Globina je na Rübezahla in name vsakič prežala kot na svoji žrtvi.

Včasih sva izgubila rokavice, padla, obtičala, začela nama je ugašati žepna svetilka ali pa sva si v temi do živega ožulila noge, toda vedno je polna kazen doletela ubogega gorskega duha, zelo redko mene, sladke živalce pa nikoli. Zgodba o plašču iz lodna tudi sodi sem. Opotekala sva se, se zapletala, zdrsavala in na slepo srečo skakljala dol po soteski Vipote – moralo je biti enkrat ob oktobrski luni –, saj je bilo temno kot v rogu in hladno od vlage. Rübezahlu se je to zdelo zelo poetično in čudovito, kajti gorski duhovi ljubijo gozd ob vsakem času, tudi če od dežja prepojena zemlja cmoka in okrog vrhov gora visijo oblaki kot pozabljene pajkove mreže, toda moji do krvi ožuljeni prsti na nogah so bili tako zelo mokri romantiki nenaklonjeni. Blacky, ki ga je že zdavnaj pogoltnila temna noč, je tekel pred nama in najbrž premišljeval o tem, kakšna norca sta bili ti bitji na dveh nogah, da sta šli na sprehod ravno sredi temne noči; povsem manjvredni bitji, kar je bilo jasno že po tem, da nista imeli repa, okončine, s katero lahko pes izraža celo paleto svojih čustev.

Spodaj v temnem grabnu sva si oddahnila, v medli svetlobi deževnega večera sva zlahka našla pot, pospešila sva korak in se že bližala grenadirski brvi, kjer sem sladko živalco po navadi dvignila za njen plašček in jo nesla, ko se je iz gorskega duha izvil krik groze in začudenja:

»Nimam več plašča!«

Zgoraj v soteski Vipote je stari plašč iz lodna, na katerem sva po navadi sedela med počitkom, še nosil zloženega čez roko, toda nekje pri sestopu mu je moral zdrsniti na mehka tla, tega pa v vsej tej vlažni temni noči seveda nisva opazila. Zdaj je bilo prepozno, da bi se odpravila nazaj.

»Kaj nameravate storiti?« sem se pozanimala, kajti celo gorski duhovi imajo zakonske polovice, ki jih zanima, kje je ostal plašč iz lodna.

»Hm, za zdaj ne rečem nič,« se je glasil odgovor.

Naslednjega dne se je Rübezahl znova odpravil skoraj do Celjske koče, toda brez uspeha. Plašča iz lodna nisva videla nikoli več, niti kjer koli v gozdu niti na hrbtu kakega človeka. Najbrž je komu služil za podlago za spanje …

»Škoda, toliko lepih spominov je vezanih nanj,« je dejal Rübezahl. Potem pa se je nad izgubo razgrnil globok molk.

Toda na dolgi rok se nič na zemlji ne izmakne soproginim očem. Tako je tudi Rübezahlova žena nekoč pri večerji pripomnila:

»Kako čudno, že dolgo nisem videla tvojega plašča iz lodna!« Vendar je to rekla v malce negotovem tonu, ker ga je spravila v omaro v predsobi in se naskrivaj bala, da so ga od tam ukradli.

»A ne? Kako čudno,« je odvrnil njen soprog in si kruh namazal z maslom, »jaz namreč tudi ne.«

»Prav gotovo so ga ukradli iz omare,« je odtlej veljalo za hišno resnico in znova se je nad izgubljenim plaščem razgrnil globok molk, še globlji kot prej.

Ko pa je prišel božič, je pod drevescem ležal nov lep zelen plašč iz lodna in Rübezahl mi ga je kmalu zatem, ponosno in skrivnostno muzajoč se, predstavil, kajti le midva sva vedela, kako je končal njegov predhodnik.

»Na ta plašč bova morala bistveno bolje paziti,« sem ga posvarila, »vedno se stvari ne končajo tako srečno.« In vsaj do danes škrat iz soteske Vipota še ni terjal lepega ogrinjala.

Blacky je svoje zadovoljstvo nad novo pridobitvijo izrazil s tem, da je ob prvem počitku takoj sedel nanjo. Pomežiknil je Rübezahlu in njegove živahne oči so zaklicale: »Klobasa!«

Spadala je k plašču iz lodna, izletu in k »teci-teci«.

* * *

Na Celjsko kočo nisem hodila le z Rübezahlom, temveč sem tja gor zvlekla tudi vse svoje goste, celo Indijca,[6] ki me je enkrat obiskal in trdil, da sem imela navado reči:

»Pridite, greva na kratek sprehod!« In še preden se je človek zavedel, že je prehodil dvanajst kilometrov.

Vendar Celjski koči nisem dajala prednosti le zaradi lepega razgleda, temveč sem tja hodila predvsem zato, ker je tam živel edini Blackyjev prijatelj v Celju. Ime mu je bilo Tiger in prvotno je najbrž nameraval postati foksterier, vendar si je v teku rasti premislil, kajti svoj razvoj je zaključil kot dolgonogi kratkodlaki pes nedoločljive pasme. V svoji najnežnejši mladosti se je Blackyja, ki je bil zelo postavljaški, bal, potem ko sta bila oba enako velika, pa sta se imela navado z ramo ob rami sprehajati okrog majhnega ograjenega vrta Celjske koče, natanko tako kot dva šolarja: Blacky za senco spredaj in cel vodja kot gosposki mestni otrok, Tiger pa kot prijazen skromni deček z vasi. Moj črnuhec je bil s

[6] Thea Schreiber Gam(m)elin je v svojih zapisih označila, da je šlo za Indijca iz Bengalije, ki je prišel v Celje na obisk k Almi.

svojo dolgo svilnato dlako in velikansko rdečo pentljo na ovratnici videti kot princ, toda tudi voljna Tigrova narava je imela svoje čare. Blackyjevega prijatelja sem hranila in božala, saj je bil mojemu svojeglavemu pobalinu vedno na voljo, in tako me je tuji pes ljubil bolj kot svojega tovariša. Pri tem me je veselilo, da moji štirje kilogrami žive volne niso poznali nobene nevoščljivosti zaradi hrane. Tigra sem smela hraniti in tudi božati, to mojega črnuhca ni nikoli vznejevoljilo. Na ljudi je bil veliko bolj ljubosumen in moški, to je bilo zabavno, so se mu zdeli povsem odvečna bitja.

Tigrovo vrednost sem spoznala šele, ko je moral Blacky v Gradec na kliniko za živali in je bilo vprašanje, ali ga bodo sploh lahko pozdravili in odpustili domov. Takrat sem se nekega dne čisto sama odpravila na Celjsko kočo in na poti nenadoma začutila nekaj mrzlega ob svoji dlani. Prestrašena sem se zdrznila in pogledala k tlom. Tam je ob meni stal Tiger, njegove rjave pasje oči so bile nenavadno resne, in zacvilil:

»Kje je moj prijatelj?«

»Ah … Tiger!«

Odtlej mi je bil psiček še posebej pri srcu. Kadar koli sem utegnila, sem šla sama ali pa z gosti na Celjsko kočo, in vedno je s cviljenjem prišlo vprašanje, ki je v meni vzbudilo tesnobo.

Ah, še sama nisem vedela, kaj in kako. Prek koničastih vrhov gora sem gledala proti Kamniško-Savinjskim Alpam in kljub temu, da je sonce polno sijalo, nisem bila vesela. Svet se ti zdi vedno mračnejši, če nimaš tistega, kar ti je pri srcu, in v tistih dneh duševne samote je bilo moje srce pač navezano na ta živi klobčič volne. Drugi ljudje v mojem življenju mi naj ne bi ali mi ne bi smeli nič pomeniti, bili so le popotni tovariši, ki sem jim lahko pomagala ali ki so mi – le mimogrede – prijazno podali roko, toda sladka živalca je bila z vso pravico moja …

Nekega dne je prispelo obvestilo, da noben veterinar ne ve, za čem Blacky v bistvu boleha, in takrat sem ga vzela domov, da bi pri meni umrl. Šla sem ga iskat na železniško postajo in pogledala v njegove pasje oči, ki sploh niso bile več drzne, temveč zelo resne, zelo žalostne, polne védenja. Zavedal se je svojega trpljenja, vsakršna objestnost je izginila. Nesla sem ga v naročju in mu nisem hotela pokazati, kako strašno mi je pri srcu. Potem pa je Blacky prepoznal Celje, spoznal, da je doma, in hkrati je v njem vzplamtel občutek: »Za božjo voljo, saj svoje *fraui* sploh še pozdravil nisem!« Nenadoma se je vzravnal in me kot nekoč v trenutkih največjega navdušenja tudi zdaj z jezič-

kom bliskovito polizal po bradi. Nato je svojo glavico utrujeno položil nazaj na mojo roko …

Nekaj dni pozneje sem Mimi in Theo peljala na Celjsko kočo in seveda zraven vlekla sladko živalco, saj sem se odločila, da se bom za »ljubezen svojega srca« borila do zadnjega. Kot so trdili ljudje, se mi ga je s svojo ljubeznijo v resnici posrečilo iztrgati smrti. Resda le za eno leto, vendar je bil ta čas zanj in zame zelo dragocen.

Vzpenjala sem se vse višje in višje, s štirimi kilogrami v naročju, vsak človek pa ve, kako težka postane stvar, ki jo moraš nositi tako dolgo. Na drugi strani zaplate sem zato svoje sladko breme odložila na tla, da bi si enkrat res odpočila. Klobčič volne si je ogledoval okolico, vohljal, narahlo migal s košatim repom, ki ga je Thea krstila za »pinijo«, v njegovih pasjih očeh pa je zažarelo nekaj takega kot poblisk – neko vprašanje.

»Teci-teci … Tiger te čaka …« sem mu zaklicala, ne da bi pričakovala veliko odziva, toda črnuhec je začel zlagoma teči, vedno samozavestneje se je vzpenjal navkreber, opaziti ni bilo niti kančka utrujenosti, pa tudi kašljal ni prepogosto. Ko smo prispele do Celjske koče, sta si oba prijatelja dobesedno ležala v objemu. Tako drago mi je bilo videti, kako vesela sta bila drug drugega.
Navzdol po hribu sem morala Blackyja[7] znova nositi, tedaj se je njegova vzplamtela moč že spet izgubila, toda njegove oči, ki so takoj po vrnitvi domov izgubile nekaj svoje globoke žalosti, so postale bolj vesele, njegovo zanimanje za zunanji svet pa močnejše.

* * *

Ko je poklicala pomlad, z Rübezahlom nisva šla vedno le na Celjsko kočo. Tudi pobočje tamkajšnjega pogorja je imelo za naju svoj čar in vsako mesto je imelo svoje ime. Pri velikem mravljišču, ki ga že zdavnaj ni več, sva se prek sedla Huma[8] spustila v Laško, nedaleč od »orehove potice« sva našla lobodiko, na južnem pobočju mestnega gozdnega grebena je ležal travnik z muholikim mačjim očesom,[9] okrog Tovstega vrha[10] je cvetel pomladanski veliki zvonček, pod Šmohorjem so rastle divje narcise in tako naprej.

---

7 Thea Schreiber Gam(m)elin je v svojih zapisih označila, da je bil Blacky po pasmi pomeranec (Zwergspitz), tudi zelo bister. Poginil naj bi bil zaradi degeneracije sapnika.

8 Hum nad Laškim, 583 m.

9 Muholiko mačje uho (*Ophrys insectifera*) je vitka kukavičevka s pritlično listno rozeto.

10 Tovsti vrh nad Celjsko kočo, 834 m.

Le Japonci znajo praznovati praznik cvetlic. Zgolj peščici Evropejcev je dano ljubezen do rastlinskega sveta nositi tako globoko v srcu, da so se pripravljeni odpraviti na romanja k cvetlicam, da bi se s takšnim čistim uživanjem duševno obogatili. K takim izjemam je sodil Rübezahl, moj gorski duh.

Komaj je sneg izginil, že je vse najine živčne končiče preplavilo ščemeče hrepenenje in naju prisililo, da sva se odpravila na prva romanja k cvetlicam. Poznala sva vsa mesta, kjer so rastli črni teloh, navadni pasji zob, navadni jetrnik in navadni pljučnik, toda prvo in najugodnejše najdišče teloha je bilo nedaleč od križa na poti v Laško.

V dobrih letih je bilo mogoče črni teloh najti že januarja, če se je le sneg za nekaj dni stopil, v februarju pa je to bilo celo pravilo.

»Sneg je izginil!« je po navadi oznanil Rübezahl in pomenljivo pogledal svoje gojzarje in gorniško palico. Blacky, sladka živalca, se je vznemiril takoj, ko sem na dan potegnila enake vrste obutev, in začel previdno ovohavati gorskega duha. V kakem žepu je morala biti skrita salama, dobra, začinjena salama, nad katero sta se navduševala tako *fraui* kot pes.

»Vohaj, Blacky, vohaj!«

Zavojček se je prikazal iz žepa, se dotaknil pričakovanja polnega pasjega gobčka in znova izginil. To je bila izvrstna priložnost, da sem uporniškemu klobčiču volne vsilila osovraženo pasjo ovratnico in mu namestila povodec, potem pa ven na sneg, v katerega je črnuhec lahko kopal tunele in ob katerega se je dalo tako lepo drgniti smrček … Na travnikih, ki so bili že brez snega, se je po vražje podil za popoldanskimi vlaki in zmotil nekaj lenobnih vran v njihovem lagodnem miru. Vrhunec izleta pa je bila in ostala – salama. Dvema človekoma ni dal prav nobene možnosti za oddih.

Čeprav se spominjam mnogih lovskih pohodov na teloh, mi je v najbolj zabavnem spominu ostal tisti iz leta 1930, tik preden sem kupila živi klobčič volne. Takrat sem imela v gosteh povsem nemogočega novinarja, ki sva mu z Rübezahlom dala vzdevek Tiger,[11] ker je znal tako grozno rjoveti in bil tako strašansko obseden z mesom, da o njegovi neobvladanosti in bahaški sli niti ne govorim …

Pisal mi je, da je odličen in strasten pohodnik, zato sem ga povabila, naj se v začetku februarja udeleži enega najinih lovskih pohodov na črni teloh. Do

[11] Thea Schreiber Gam(m)elin je v svojih zapisih označila, da je šlo za brata Alminega založnika Wilhelma Köhlerja, ki je v Mindnu v Vestfaliji izdal vsa Almina potopisna dela. Verjetno gre za Willija Köhlerja (1907–1977), ki je bil po poklicu novinar in je osem let vodil oddelek za kulturo pri socialističnem časopisnem dnevniku *Neues Deutschland* v Berlinu.

Tremerij je šlo še razmeroma dobro, kajti pot je bila ravna, toda komaj smo prišli do ozke in rahlo strme gorske poti, je Tiger trepetajoč od strahu odnehal.

»Ne … to pa res ne … Kaj pa si mislite?!! To je vendar … kot vzpon na Mont Blanc!«

Seveda je izbruhnil krohot v sopranu in basu.

»Človek božji, saj to sploh ni nič …« je pojasnil Rübezahl in si na obraz nadel izraz, kot da bo gosta s palico porinil naprej.

»Ne … ne … ne grem zraven vaju! Šel bom v kavarno in počakal, da se vrneta … s polomljenimi kostmi in počeno betico …«

Izginil je in midva ga nisva pogrešala. Na pobočje sva že velikokrat splezala in se prav tako neštetokrat po vseh štirih tudi znova priplazila z njega. Rübezahl je z naraščajočim navdušenjem ril naokrog po vlažnem listju, potem pa se je začel opotekati, poletel med dve mladi smreki in se oklenil žilavega volčina, njegov zeleni klobuk pa je odvihral proti dolini ter se izgubil v soteski.

»Nikoli več ga ne boste dobili nazaj,« sem napovedala, toda ko sva preplazila več prečnih sotesk, je klobuk dejansko visel na veji neke leske. Za počivališče sva si izbrala skalo, iz žepa se je prikazala nepogrešljiva salama, dve sveži žemljici … in steklenica rdečega vina. Okrog naju je bila tišina, taleči se sneg je komaj slišno škrebljal, včasih je v rahlem sunku vetra zašelestelo listje, toda najinega miru niso motili ne ljudje ne živali. Večer se je že rahlo odel v mrak in se kot siv pajčolan spustil na mah in korenine. Ob nogah so se lesketali telohi, nekateri že z rdečim pridihom, cvetni popki so bili voščeno beli, listi temno zeleni. Nad najinima glavama se je rahlo pozibavalo nekaj leskovih mačic, bile so kot zvonovi, ki so jim prepovedali zvoniti. Slutiti je bilo prve jetrnike in pasji zob.

»Pomlad prihaja,« je rekel Rübezahl in človek je uganil veselje njegovega srca.

V tistem času pa sva opazila, da je bila še zima, kajti večerni veter je ledeno bril okrog najinih ušes in vrbe ob Savinji so bile še gole, videti so bile kot grozeče palice. Na ruševinah starega celjskega gradu je ležal zadnji večerni sij, bled, hladen in zimski.

»Vajin lovski pohod na teloh je bil pa salamensko dolg,« je zagodrnjal Tiger, ko sva se z Rübezahlom končno vrnila domov. »Gromska strela, toliko teloha, saj to je naravnost čudovito! Potem smem kar takoj razposlati nekaj šopkov?«

Taka je bila pač njegova narava! Drugi naj bi se mučili, on pa je hotel le žeti.

»Saj ste vendarle ostali doma!« sem odvrnila in pograbila cvetlice, potem ko sem s telohom napolnila eno škatlo za njegovo berlinsko gospodinjo.

»Kaj pa sta počela tako dolgo v tem groznem, samotnem gozdu, v katerem te – stavim – zlahka ubijejo?«

»Oh … najprej sva iskala rožice, potem … sva počivala, jedla salamo in pila rdeče vino …« sem dodala, ker sem poznala njegovo ljubezen do jedače in pijače.

»Jedla in pila? Gromska strela, potem bi vendarle moral z vama,« je odvrnil v precej pobitem tonu.

»Brez muje se še čevelj ne obuje,« sem se zasmejala in zapakirala svoj bogati plen, da bi ga odposlala svojim dragim prijateljem.

Smrečnikov dvorec

Ob vstopu v Šmarjeto[12] leži visoka stara stavba, zraven katere se kvišku pne sedem smrek. To je Smrečnikov dvorec. Več kot sto let je bil v lasti družine Peer in znotraj njegovih zidov sem imela veliko prijateljev. Vsi, ki so mi bili v njem dragi, so umrli, razen Ridi, zadnje gospodarice Smrečnikovega dvorca, toda v njej je naprej živelo vse tisto, kar je tam vzcvetelo človeških usod in jih moralo znova oveneti.

Nasproti nekoliko srhljivega starega poslopja je stala majhna hiša. Ne tako dolgo nazaj je bila tam krčma, samotna domačija ob podeželski cesti, kjer ni bilo veliko drugih hiš, medtem ko danes mesto sega že vse do Smrečnikovega dvorca. Okrog te gostilne v Šmarjeti se plete mračna legenda, da, pravzaprav že resnična zgodba. Pred mnogimi leti, ko je še precej zapuščena ležala sredi široke ravnice, je prišlo tudi nekaj gonjačev medvedov in tam počivalo. Živali so se zelo vznemirile in pričele grebsti in grebsti. Ni jih bilo mogoče spraviti stran s tiste krpe zemlje. Čim globlje so kopale, tem besneje je letela zemlja okrog njih, nazadnje pa so izkopale … človeške kosti. Tako je prišlo na dan, da so v tisti gostilni – seveda pred mnogimi leti – marsikaterega gosta, ki je obedoval pri njih, ubili, oropali in zagrebli. To je prispevalo k temu, da kmetje še danes šušljajo o duhovih, ki naj bi tavali tam naokoli. Hiško so medtem preuredili in odkar so prodali stari Smrečnikov dvorec s podobo svetega Florjana, je Ridi[13] poleti stanovala pri svoji zvesti Rezki,[14]

[12] Šmarjeta pri Celju. Naselje je dobilo ime po vaški cerkvi sv. Marjete, ki se prvič omenja leta 1567, vendar je stala le dobri dve stoletji. Za časa vladanja cesarja Jožefa II. so cerkev v duhu takratnih cerkvenih reform podrli in danes o njej ni nobene sledi več. Cerkev je stala v južnem delu Šmarjete, nasproti pa ji je stal dvorec Smrečnik (Fichtenhof), ki stoji še danes, vendar v povsem spremenjeni obliki.

[13] Thea Schreiber Gam(m)elin je v svojih zapisih označila, da je šlo za (nekdanjo) lastnico Smrečnikovega dvorca Ridi Wolny, plesalko baleta in ljubiteljsko slikarko, ki je večinoma živela na Dunaju.

[14] Thea Schreiber Gam(m)elin je v svojih zapisih označila, da je šlo za Reserl, Rezko, lastnico domačije v Šmarjeti in nekdanjo oskrbnico Smrečnikovega dvorca pod okriljem Ridi Wolny.